

Mi történt március 15-én

Pest. márc. 17. 1848.

Évek óta csaknem kirekesztőlegesen olvasmányom, reggeli és estéli imádságom, mindennapi kenyere a francia forradalmak története, a világnak ez új evangélioma, melyben az emberiség második megváltója, a szabadság hirdeti ígét. Minden szavát, minden betűjét szívembe véstem, és ott benn a holt betűk meglevénedtek és az élethez-jutottaknak szűk lett a hely, és lomboltak és őrzöngtek bennem!

A tűzokádó hegy közepébe kellene tollamat mártanom, hogy napjaimat, napjaim gyötrelmeit leírhassem!

Igy vártam a jövődöt, vártam azt a pillanatot, melyben szabadsági eszmém és érzelmeim, szívemnek ezen elkárhozott lelkei elhagyhatják a börtönt, kinszenvedések helyét... vártam e pillanatot; nemcsak reméltem, de bizony hittem, hogy el fog jöni. Tanubizonyosságaim erre a költemények, melyeket több mint egy év óta írtam. Nem okoskodás után, de azon prófétai ihletből, vagy ha úgy tetszik, nevezzük állati ösztönnel — mely a költőben van, világosan láttam, hogy Európa naponként közeledik egy nagyszerű, erőszakos megrázkódtatáshoz. Ezt többször leírtam, még többeknek elmondtam. Senki nem hitte jövődölésemet, sokan kinevezték érte, átaljában ábrándos golyhónak neveztek. de azért folyvást élt bennem ama hit, s úgy voltam, mint az állatok a földindulás vagy napfogyalkozás előtt.

Politikai életünket távolról néztem, vagy rá sem néztem, amiért részint egyoldalúsággal, részint bűnös egykedvűséggel vádoltak. A rövidlátók! Én tudtam azt, amit ők nem tudtak, és ezért szánakoztam a napi politika kurjongató hősein, s mosolyogtam a fontosságot, melyet magoknak tulajdonítottak; tudtam, hogy az ő fényes tetteik és fényes beszédek nem egyéb, mint homokra rajzolt kép, melyet a bekövetkezendő viharok első lehellete elsöpör; tudtam, hogy ők nem azon nagy színészek, kik a világ színpadán az újjászülés óriási drámáját eljátsszák, hanem csak a decoratorok és statiszták, kik a függönyöket aggatják s a színpadra székeket és asztalokat hordanak.

Magamba zárkóztam, mint elzárkózik tornyába a csillagász, s a földről az égre vetettem szememet, a jelenből a jövőbe. Egyszerre leszakadt az ég a földre, jelené lett a jövő... a forradalom kitört Olaszországban!

Amint nézték a jövődömondók a gyermek Jézust a jászóban, oly lekedéssel és áhítattal néztem én ezen új meletort, ezen délfényit, mely születésekor is nagyobbbszerű volt minden éjszakai fénynél, s melytől meg volt írva lelkemben, hogy be fogja utazni a világot.

És úgy lón. Olaszországban tölté gyermekségét, vándorolt fölfelé, egyszerre Párisban termelt, mint férfi, s onnan kikérgette Lajos Fülöpöt, miként Krisztus az adóvevőket Jeruzsálem templomából.

Óh, mikor én meghallottam, hogy Lajos Fülöpöt elűzték s Franciaország respública!...

Egy Pestről távol eső megyében utaztam, s ott egy fogadóban lepte... rohanta meg e hír szívemet, fejemet, lelkemet, idegimet.

— Vive la république! — kiálték föl, aztán némán, merően álltam, de égve, mint egy lángoszlop.

Amint eszméletemet visszanyertem, egy aggodalom kezdett bántani — a jelszó ki van kiáltva, gondolám, ki tudja, mi nem történt vagy történik, míg én hazaérek! Nélkülem kezdődjék a forradalom? hah!

Nyakrafőre siettem a fővárosba... reszketve, lélekzet nélkül értem haza...

Általános volt a lelkesedés, de még semmi sem történt...

Nagyot lélekzettem, mint a bűvár, midőn a víz alól fetmerül.

A forradalom lángja becsapott Németországba, egyre tovább harapódzott, végre Bécsel is fölgyujtotta. Bécsel!... és mi folyvást lelkesedtünk ugyan, de nem mozdultunk. Az országgyűlés igen szépeket beszélt, de a beszéd bármilyen szép, csak beszéd és nem tett. Pesten március 14-kén az ellenzéki kör gyűlést tartott, mely ősi szokás szerint eredménytelenül oszlott szét. E gyűlésben indítványoztatott, hogy a tizenkét pont petícióképen fölnyujtassék a királynak, mégpedig rögtön, de az akkor virágzott táblabírói szellem Pontiusból Pilátusig akarta vinni a dolgot, úgy, hogy valamikor a huszadik században lett volna vége. Egyébiránt jó, hogy így történt... micsoda nyomorúság, kérni akarni, midőn az idő arra int, hogy követelni kell, nem papirossal lépni a trón elé, hanem karddal!... a fejedelemek úgy sem adnak soha semmit, azoktól, amit akarunk, el kell venni,

Én nem voltam jelen az ellenzéki kör gyűlésén. Akkor este Jókai mondta el eredményét vagyis eredménytelenségét nagy keserőséggel és teljes levertséggel. Hallatára magam is elkeseredtem, de el nem csüggedtem.

Az éj nagy részét ébren töltöttem feleségemmel együtt. Bátor, lelkesítő, imádott kis feleségemmel, ki mindig buzdítólag áll gondolataim, terveim előtt, mint a hadsereg előtt a magasra emelt zászló. Azon tanácskoztunk, mit kell tenni? Mert az határozottan állt előttünk, hogy tenni kell és mindjárt holnap... hátha holnapután már késő lesz!

Logikailag a forradalom legelső lépése és egyszersmind fő köteleessége szabaddá tenni a sajtót... azt fogjuk tenni! a többit istenre bízom és azokra, kik rendelve vannak, hogy a kezdeteket folytassák; én csak arra vagyok hivatva, hogy az első lökést tegyem. Holnap ki kell vívnunk a sajtószabadságot! és ha lelővöldöznek? isten neki; ki várhat ennél szebb halált?

E gondolattal aluttam el. Korán reggel az ifjak kávéházába siettem. Az úton Vasvári Pállal találkoztam, mondtam neki, hogy menjen Jókaihoz s ott várjanak meg együtt engemet. A kávéházban még csak néhány fiatal ember volt, kik nagy búsan polilizáltak. Bulyovszky Gyulát, ki közöttük volt, meghíttam Jókaihoz, a többieknek meghagytam, hogy az érkezőket tartásák itt, míg vissza nem jövünk.

Haza menvén, előadtam szándékomat a sajtó rögtöni fölszabadításáról. Társaim bele egyeztek. Bulyovszky és Jókai proclamatiót szerkesztettek, Vasvári és én föl s alá jártunk a szobában. Vasvári az én botommal hadonászott nem tudva, hogy szurony van benne; egyszerre kiröpült a szurony egyenesen Bécs felé, anélkül, hogy valamelyikünket megsértett volna.

— Jó jel! kiáltánk föl egyhangúlag.

Amint a proclamatio elkészült s indulófélben voltunk, azt kérdeztem: micsoda nap van ma?

— Szerda, felelt egyik.

— Szerencsés nap, mondtam, szerdán házasodtam meg!

Lekezeséssel és a sors iránti bizalommal mentünk vissza a kávéházba, mely már tele volt ifjakkal. Jókai a proclamatiót olvasta föl, én nemzeti dalomat szavaltam el; mind a kettő riadó tetszéssel fogadtatott.

(A nemzeti dalt két nappal előbb, március 13-án írtam azon lakomára, melyet az ifjúság március 19-kén akart adni, mely azonban az eddigi események következtében szükségtelessé válván, elmaradt. Míg én az egyik asztalnál a nemzeti dalt írtam, feleségem a másik asztalnál nemzeti fejkötőt varrt magának.)

A kávéházban azt határoztuk, hogy sorra járjuk az egyetemi ifjúságot, s majd teljes erővel kezdjük meg a nagy munkát. Először az orvosokhoz megyünk. Szakadt az eső, amint az utcára léptünk, s ez egész késő estig tartott, de a lelkesedés olyan, mint a görögtűz: a víz nem olthatja el.

Az orvosi egyetem udvarában ismét fölolvasta Jókai a proclamatiót és én elmondtam a nemzeti dalt. Innen a mérnökökhöz, ezektől a seminariumba a jogászokhoz vonult a számban és lelkesedésben egyaránt percenként növekedő sereg. A seminarium csarnokában élénk állott egy professzor, és ezt mondta nagy pathosszal:

— Urak, a törvény nevében...

Többi szavait elnyelte a sokaság menydörgő kiáltása, s a tisztelt tanár többé nem jutván szóhoz, szépen elköltözött. A jogászok rohantak ki az utcára, hogy vejük egye-

süljenek. Közülük Vidács emelt szót, elmondta, hogy professzoraik a tartandó lakomában résztvevést tiltották kicsapás büntetése mellett. Kacaj és bosszankodó kifakadások a hallgatóságban. De a lakoma már csak mellékes dolog volt. Jókai ismét fölolvasta a proclamatiót s a tizenkét pontot s én velem elszavaltatták a nemzeti dalt. Munkettőt fanaticus lelkesedéssel fogadták s a refrénben előjövő „esküszünk“-öt midannyiszor visszaharsogta az egész sereg, mely a téren állt.

— Most menjünk egy censorhoz és vele írassuk alá a proclamatiót és a nemzeti dalt! — kiáltotta valaki.

— Censorhoz nem megyünk, — feleltem — nem ismerünk többé semmi censort, el egyenesen a nyomdába!

Mindjárt beleegyeztek és követtek.

Landerer nyomdája legközelebb volt hozzánk, oda mentünk. Jókait, Vasvárit, Vidácsot és engem neveztek ki küldötteknek, hogy a sajtót lefoglaljuk. Mi megtettük a nép nevében, s a tizenkét pontot és a nemzeti dalt rögtön nyomni kezdtük. Ez alatt kinn lelkesítő beszédek tartottak Egreszi Gábor, Degré, Vasvári, Jókai stb. Dél felé elkészültek a nyomtatványok s ezenként osztaltak szét a nép között, mely azokat részeg örömmel kapkotta. Délután három órára gyűlést hirdettünk a múzeum terére, s a sokaság elszórt.

A szakadó eső dacára mintegy 10.000 ember gyűlt a múzeum elé, honnan a közhatározat szerint a városházához mentünk, hogy a tizenkét pontot magukénak vallják a polgárok is és velünk egyesüljenek. A tanácssterem megnyílt, s megtelt néppel, először. Rövid tanácskozás után a polgárság nevében aláírta a polgármester a tizenkét pontot, s az alatt álló sokaságnak az ablakból lemutatta. Óriási kitörése a lelkesedésnek!... Egyszerre az a hír szárnyal, hogy katonaság jön... körülnéztem, hogy arcokat vizsgáljam, egyetlen egy ijedt arcot sem láttam... minden ajkone kiáltás: fegyvert! fegyvert!

Ezen, különben alaptalan hír, oly fölindulást okozott, hogy Nyári Pál és Klauzál tovább beszéltek egy óránál, anélkül, hogy beszédeikből egy-egy töredék mondatnál többet hallottunk volna.

— Budára, Budára!... a helytartó tanácshoz!... nyitassuk meg Táncsics börtönét!... Budára...

Ezek voltak a nép leginkább és legtöbbször hallható kiáltásai. Végre választmány neveztetett ki Budára menendő, s a helytartó tanácsot fölszólítandó, hogy a cenzurát rögtön eltörölje, Táncsicsot szabadon bocsássa s a katonaságnak rendeletet adjon, miszerint ügyeinkbe semmi szín alatt bele ne avatkozzék. A választmány tagjai: Egreszi Sámuel, Gyurkovics Máté, Irányi Dániel, Irányi József, Kacsokovics Lajos, Klauzál Gábor, Molnár György, Nyári Pál, Petőfi Sándor, Rottenbiller Leopold, Staffenberger István, Tóth Gáspár, Vasvári Pál.

A választmány legalább húszezer ember kíséretében fölment Budára a helytartó tanácshoz és előadta kívánatait. A nagyméltóságú helytartó tanács sápadt vala és reszketni méltóztatott és öt percnyi tanácskozás után mindenbe beleegyezett. A katonaságnak kiadatott a téllenség iránt a rendelet, a censura eltöröltetett. Táncsics börtönajtaja megnyílt. A rab írótt diadallal hozta át a töméntelen sokaság Pestre.

Ez volt március 15-ike. Eredményei olyanok, melyek e napon örökre nevezetessé teszik a magyar történelben. Események folytatásának ez közönséges volna, kétségkívül, de tekintve annak, ami volt, kezdetnek nagyszerű, dicső. Nehezebb a gyermeknek az első lépést megtennie, mint mérföldeket gyalogolni a meglett embernek.